

KULTURMINNEVERNPLAN

FOR

SOLA KOMMUNE

2007 - 2013

INNHOOLD

1.	INNLEDNING OG BAKGRUNN FOR PLANEN	S. 3
2.	FORHOLD TIL ANDRE PLANER	S. 4
3.	GENERELT OM KULTURMINNEVERN	S. 6
4.	LOVVERK	S. 7
5.	REGISTRERINGER	S. 9
6.	HVA ER GJORT I KULTURVERNARBEIDET	S.12
7.	ANSVAR OG VIRKEMIDDEL	S.14
8.	UTFORDRINGER I KULTURVERNARBEIDET	S.17
9.	FORSLAG TIL HANDLINGSPLAN	S. 19
10.	LISTE OVER VEDLEGG	S. 20
11.	REFERANSELISTE	S. 21
12.	SEFRAK A REGISTER	
13.	SEFRAK B REGISTER	

1. INNLEDNING OG BAKGRUNN FOR PLANEN

Sola kommune har ikke tidligere hatt en kulturminnevernplan. Det er imidlertid for perioden 1995 - 2008 utarbeidet en Miljø- og naturressursplan der et kapittel omhandler kulturminnevern.

I kulturplanen for perioden 1999 - 2007 ble kulturminnevern tatt opp som tema. Der var et av tiltakene utarbeiding av en kulturminnevernplan.

I kommuneplanen for Sola kommune ble det vedtatt at det skulle utarbeides en slik plan i planperioden 2000 - 2008.

Sola kommune er rik på historie og det finnes mange spor etter liv og hendinger her. Noen av nasjonens viktigste historiske begivenheter har bl.a foregått i Sola.

Det er en stor arv vi har fått og som vi har et ansvar for å forvalte på en god måte.

Sola kommune har mange aktører i dette fagfeltet. Solabuen er interessert i historie og det har resultert i at vi har to svært aktive organisasjoner i kommunen, **Sola Historielag** og **Tanangers Minne**, som begge gjør et flott arbeid med registrering og formidling. Videre har 3 museer vokst fram i Sola på bakgrunn av entusiastiske solabuer, **Sola Flyhistoriske museum**, **Kystkultursamlingen i Tananger** og **Rogaland Krigshistoriske museum**.

Kulturminnevernplanen vil fortelle noe av Sola sin historie, og vise oversikter over registrerte kulturminner. Den vil også vise hvilke rammevilkår kulturminnevernet har og hvilke utfordringer vi ser.

Handlingsplanen angir hvilke tiltak som bør vurderes iverksatt i Sola kommune.

2. FORHOLDET TIL ANDRE PLANER

Kulturminnevernplan for Sola kommune er en temaplan som skal gi føringer og være et hjelpemiddel for den kommunale forvaltningen innen kulturvernområdet. Planen skal i tillegg gi oversikt og kunnskap om de verdier som ligger i Sola kommune på dette området.

Følgende tidligere utarbeide planer er brukt som referanser i arbeidet med kulturminnevernplanen:

EKSTERNE:

1. Fylkesplan for Rogaland
 - a. handlingsplan for skjøtsel og tilrettelegging av kulturminne
2. Fylkesplan for kulturminner
 - a. standard for skilting av kulturminner i Rogaland

Disse to planene er blitt erstattet av en ny Fylkesdelplan for Friluftsliv, Idrett, Naturvern og Kulturvern (FINK). Høsten 2004 har denne vært på høring i kommunene, og den er nå vedtatt i Fylkestinget.

De eksterne planene er veiledende for kommunen. Det er imidlertid slik at Fylkesmann og Fylkeskommune har muligheter til å inngi protest dersom kommunal planlegging ikke følger de retningslinjer og målsetninger som staten har vedtatt. Noen av de eksterne planene er også tiltaksplaner på de områder fylkeskommunen eller staten har ansvar for.

INTERNE:

1. Kommuneplan for Sola kommune 2002 - 2013
2. Miljø - og naturressursplan for Sola kommune 1995 - 2008
3. Kulturplan for Sola kommune 1999 - 2010

Kommuneplanen for Sola 2002 - 2013, har følgende visjon Sola, mulighetenes kommune.

Under kapittel 2 - Solasamfunnet mot 2013 - har en erklært følgende hovedmål:

Vi skal være en sterk kommune på Nord-Jæren tuftet på historie, bærekraft, nærhet og lokaldemokrati.

Hovedmålet er fundamentet for samfunnsbyggingen mot 2013, og tilkjenner at kommunen ønsker å bestå som egen kommune med forankring i historisk utvikling basert på nærhet mellom innbyggerne i et lokaldemokrati. De sosiale og kulturelle møtestedene er viktige

samlende arenaer, sammen med den særpregede jær-naturen som kommunene er den del av. I utforming av rammebetingelsene er et allsidig kultur- og friluftsliv en viktig faktor.

Utviklingsmål:

Under et av utviklingsmålene, **Levende og aktivt lokalsamfunn**, beskrives Sola som en kommune som preges av gode levekår med aktivt kulturliv til glede for innbyggere og besøkende. Vi skal framstå som en attraktiv kommune, med vekt på et levende og dynamisk kulturliv, og videreutvikle dette sammen med det øvrige kulturlivet i regionen. Dette består blant annet i å ta vare på kulturtradisjonene i kommunen og samarbeide om å utvikle kulturinstitusjonene. Kultursatsning baseres på engasjement i forhold til barn og unge i tillegg til bidrag fra et aktivt kultur-, idretts- og friluftsliv gjennom samarbeid om anlegg, områder og arrangement.

Kommunen har en viktig oppgave med å skape en identitet knyttet til en rekke forhold til kvaliteten på lokalmiljøet, blant annet til arkitektur og kulturminner og til natur og kulturliv. Sosiale og fysiske forutsetninger må være til stede for at identitet og nærhet til lokalmiljøet skal utvikles. Identitet er også et ledd i at innbyggerne kan føle fellesskap og trygghet. De sosiale og kulturelle møtestedene der folk med ulike interesser og bakgrunn kan finne fellesskap, kan også omfatte kulturminner og fornminner som finnes i kommunen.

Kulturminnene er en vesentlig del av kulturarven. De gir et bilde av hvordan menneskene har tatt landet i bruk og hvordan utviklingen i levesett har forandret seg. Ved hjelp av kulturminnene illustreres og bekreftes historien om hvordan folk levde før oss. De forteller om livlig samkvem med omverdenen og en sterk påvirkningskraft utenfra. Dette er kunnskap som gir forståelse og respekt for også andre lands kulturytringer.

Kommunene har ansvar for å ivareta kulturminnevernet gjennom planleggingen. Dette gjøres ved fredning, regulering til spesialområder for bevaring eller skriftlige tinglyste avtaler med grunneier. Kommunene har et koordineringsansvar i forhold til fylkeskommunen om skjøtselstiltak, der fylkeskommunen betaler for arbeidet, mens kommunen eller andre aktører utfører arbeidet. Kommunene har også et veiledningsansvar overfor innbyggerne i forhold til tilskuddsordninger og hvor de kan henvende seg med ulike problemstillinger.

Kulturplanen for Sola kommune 1999 - 2010

Visjonen for kulturminnevernet, samlinger og museer i kulturplanen blir uttrykt slik:

Formidle historie og skape lokal tilhørighet eller identitet primært for innbyggere i Sola, men også for innbyggere i tilliggende kommuner, samt oppnå nasjonal og internasjonal interesse/besøk for historie, museer og kulturminner i Sola.

Under mål 2 - Oppnå bedre kvalitet og tilgjengelighet til de museale samlinger og kulturminner- har en lagt følgende strategi:

Kulturminneplan som viser hvilke, og i hvilken rekkefølge kulturminner og samlinger skal prioriteres. "Markedsføre" behovet, prioritere i budsjettsammenheng.

Planene gir samlet føringer for utarbeiding av kulturminnevernplanen.

3. GENERELT OM KULTURMINNEVERN

HVORFOR TA VARE PÅ KULTURMINNER:

Kulturminnene er en vesentlig del av kulturarven. De gir et bilde av hvordan menneskene har tatt landet i bruk og hvordan utviklingen i levesett har forandret seg. Ved hjelp av kulturminnene illustreres og bekreftes historien om hvordan folk levde før oss. De forteller om livlig samkvem med omverdenen og en sterk påvirkningskraft utenfra. Dette er kunnskap som gir forståelse og respekt for også andre lands kulturytringer.

Alle land har en kulturarv som er unik for seg og det er oftest denne som blir markedsført med stolthet.

Tradisjonelt har kunnskap- og kildeverdi vært en viktig begrunnelse for vern. Allerede før landet fikk et skriftspråk, er det ulike typer spor som forteller historien. Kulturminnevern tenkes ofte som arkeologiske utgravninger med påfølgende analyser.

Men kulturminnene får oss til å forstå sammenhengen mellom gammelt og nytt, forfedrenes ydmykhet mot naturen, og de gir den enkelte en egenidentitet. Kulturminnene bygger bro mellom generasjonene og gir bud om at vi ved å tilfredsstille dagens behov kan komme til å ødelegge for kommende generasjoner. Kulturminnevern kan hjelpe oss til å se sammenhengen mellom natur, miljø, teknologi og kultur.

De forhistoriske kulturminner er vår eneste kilde til kunnskap for 90% av den tid det har bodd folk her i landet.

Imidlertid har kulturminner også en identitetsverdi. De funn som er gjort opp igjennom tidene har skapt en nasjonal fellesskapsfølelse og nasjonal stolthet over hva forfedrene har utrettet. De har bidratt til å bygge nasjonen, og generasjon etter generasjon har videreutviklet landet. I dagens flerkulturelle samfunn er det også viktig å forstå og være trygg på egen kultur for å være åpen for andres kultur.

Kulturminner har ikke minst bruksverdi. Eldre bygninger har oftest et materialvalg og en håndverksmessig utførelse som gir soliditet og varighet. I våre dager er det bare få håndverkere som kan gamle teknikker og de gamle "fagene" er i ferd med å dø ut. Vi ser i dag at det å restaurere og bevare bygninger er billigere enn å bygge nytt på grunn av at grunnarbeidet er såpass solid.

Kulturminner har også bruksverdi i den forstand at eldre bygninger og bygningsmiljø kan brukes i en ny moderne sammenheng. Dette profilerer reiselivsnæringen og andre næringer i sin markedsføring. Det å være i historiske miljø gir ofte en ekstra dimensjon til et arrangement.

Et kulturminnes verdi relateres også til andre dimensjoner så som -alder, -autentisitet, -representativitet/sjeldenhet, -estetisk verdi, -miljøverdi, -pedagogisk verdi, -bygningshistorie, -næringshistorie, -personer og hendelser, -sosialhistorie etc.

4. LOVERK

LOVGRUNNLAG:

Kulturminnevern er hjemlet i Lov av 9. juni 1978 nr. 50 om kulturminner, med endringer senest 31. januar 2003.

Lovens formål, §1:

Kulturminner og kulturmiljøer med deres egenart og variasjon skal vernes både som del av vår kulturarv og identitet og som ledd i en helhetlig miljø- og ressursforvaltning.

Det er et nasjonalt ansvar å ivareta disse ressurser som vitenskapelig kildemateriale og som varig grunnlag for nålevende og fremtidige generasjoners opplevelse, selvforståelse, trivsel og virksomhet.

Når det etter annen lov treffes vedtak som påvirker kulturminneressursene, skal det legges vekt på denne lovs formål.

(endret ved lov 3. juli 1992 nr. 96)

Definisjoner på kulturminner og kulturmiljøer, §2

Med kulturminner menes alle spor etter menneskelig virksomhet i vårt fysiske miljø, herunder lokaliteter det knytter seg historiske hendelser, tro eller tradisjon til.

Med kulturmiljøer menes områder hvor kulturminner inngår som del av en større helhet eller sammenheng.

Etter denne lov er det kulturhistoriske eller arkitektoniske verdifulle kulturminner og kulturmiljøer som kan vernes.

(endret ved lov 3. juli 1992 nr. 96)

Kulturminner fra før år 1537 og stående byggverk fra før 1649 er automatisk fredet kulturminner og omhandles i lovens § 3 og 4:

§3 Forbud mot inngrep i automatisk fredete kulturminner:

Ingen må - uten at det er lovlig etter §8 - sette i gang tiltak som er egnet til å skade, ødelegge, grave ut, flytte, forandre, tildekke, skjule eller på annen måte utilbørlig skjemme automatisk fredet kulturminne eller fremkalle fare for at dette kan skje.

Er marken over et automatisk fredet kulturminne eller i et område som nevnt i §6, tidligere nyttet til beite eller innmark, kan den fortsatt nyttes til disse formål hvis ikke vedkommende myndighet bestemmer noe annet. Uten tillatelse av vedkommende myndighet må det ikke foretas pløying og annet jordarbeid dypere enn tidligere.

Endret ved lover 3 juli 1992 nr. 96, 3. mars 2000 nr. 14(i kraft 1 juni 2000 iflg. res. 3. mars 2000 nr. 209)

§4 Automatisk fredete kulturminner:

- a. *Boplasser, huler, hellere med spor etter folk som har holdt til eller arbeidet der, hus- eller kirketufter, kirker, hus og byggverk av alle slag, og rester eller deler av dem, gårdshauger, gårds- og tunanlegg og andre bebyggelseskonsentrasjoner som stapelplasser og markeds plasser, byanlegg og liknende eller rester av dem.*
- b. *Arbeids- og verkstedsplasser av alle slag som steinbrudd og annen bergverksdrift, jernvinne plasser, trekull- og tjæremiler og andre spor etter håndverk og industri*
- c. *Spor etter åkerbruk av alle slag, som rydningsrøyser, veiter og pløyespor, gjerder og innhegninger og jakt-, fiske- og fangstinnretninger.*
- d. *Vegfar av alle slag med eller uten brolegging av stein, tre eller annet materiale, demninger, broer, vadested, havneanlegg og åreskifter, båtstøer og båttopptrekk, fergeleier og båtdrag eller rester av slike, seilsperringer, vegmerker og seilmerker*
- e. *Forsvarsverk av alle slag som bygdeborger, skanser, voller, vollgraver, festningsanlegg og rester av dem og dessuten varder, veter o.l.*
- f. *Tingsteder, kultplasser, varp, brønner, kilder og andre steder som arkeologiske funn, tradisjon, tro, sagn eller skikk knytter seg til.*
- g. *Steiner og fast fjell med innskrifter eller bilder som runeinnskrifter, helleristninger og hellemalinger, skålgroper, sliperenner og annen bergskurd*
- h. *Bautasteiner, kors og andre slike minnesmerker.*
- i. *Steinsetninger, steinlegninger o.l.*

Gravminner av ethvert slag, enkeltvis eller samlede felt, som gravhauger, gravrøyser, gravkammer, brannflakgraver, urnegraver, kistegraver, kirkegårder og deres innhegninger og gravmæler av alle slag.

Det samme gjelder samiske kulturminner som nevnt ovenfor fra mer enn 100 år tilbake.

Nyere tids kulturminner

Nyere tids kulturminner er kulturminner fra tiden etter 1537 og fram til i dag. Disse er ikke automatisk fredet. Nyere tids kulturminner kan imidlertid gis vern ut fra spesiallovgivningen, regulering til spesialområder eller tinglysning av avtaler mellom grunneier og kommune.

Eksempler på nyere kulturminner er bygninger og bygningsmiljø med tun, jordkjellere, naust, fyr, husmannsplasser.

5. REGISTRERINGER

Fornminner:

Ifølge askeladden, har Sola kommune 543 registrerte kulturminner (inkludert funnsteder for løsfunn). 371 av disse er registrert som inntakt eller delvis intakt. Kulturminneregistreringene omfatter i all hovedsak kulturminner med synlig markering over bakken. Vi sitter igjen med ca 250 fornminner. 50% er fjernet på uregelmessig vis.

Steinalderen (10000 - 1800 f. Kr)

Det er registrert boplasser fra eldre steinalder (10000 - 4000 f.Kr.) i Sola. Ytterst på Tjoraneset er det funnet 7 - 8 boplasser. Den mest kjente av dem var Tjora-helleren. Ingenting er synlig i dag på grunn av raffineriutbyggingen. En rekke steder i kommunen er det funnet grunnsteinsøkser uten at boplasser er påvist. Fra yngre steinalder (4000 -1800 f.Kr.) Er det ingen synlige faste minner. Derimot er det gjort en rekke løsfunn som tyder på at hovedboplassen i denne tiden lå ved Solastranden, omtrent der Ølbergskogen er i dag. Andre viktige boplasser har sannsynlig vært Jåsund, Meling, Tjora, Joa og Sola.

Bronsealder (1800 - 500 f. Kr.)

Det er gjort rike funn fra bronsealderen, både i form av løse og faste kulturminner. Alt tyder på at dette var en rik og aktiv periode. Det er registrert flere store gravhauger, mange er borte, men noen finnes ennå og er blitt tatt vare på. Regehaugane er det rikeste gravfunn som er gjort i Norge fra bronsealderen. Sothaug og store Melhaug er også gravhauger fra denne tiden. Gravkister fra eldre bronsealder har kommet for dagen på Tjora, Tjelta og Byberg. Bronsealderfolket på Sola var de første som begynte med kremering av døde og med det ble gravhaugene mindre. Det er ikke funnet en eneste sikker boplass fra bronsealderen. Helleristninger er spor fra bronsealderen, og det er funnet flere slike i Sola, spesielt i søndre del av kommunen. Helleristningene er datidens kunstuttrykk, som antas å være knyttet til hellige lokaliteter der folk samlet seg.

Jernalder (500 f. Kr - 1050 e.Kr.)

Fra eldre jernalder (500 f. Kr - 100 e. Kr) er det bare noen få gravfunn som er kjent, alle har inneholdt en gravurne med brente bein. I yngre bronsealder ble de fleste gravene anlagt i kanten av eldre storhauger, mens det i jernalder ble reist nye gravhauger for de døde. Svært mange ble også gravlagt i en kiste av steinheller under flat mark, uten noen synlig markering. Domsteinane i Ølbergskogen kan være en gravmarkering fra den tiden.

Romertid og folkevandringstiden (100 - 550 e.Kr.) etterlater seg et rikt funnmateriale. Tallrike gravhauger finnes over hele kommunen, og spesielt for denne tiden er de mange rike kvinnegravene. I tillegg til gravhaugene finnes det også hustuffer og hele gårdsanlegg med gravplass, åker og gjerder, som regel lokalisert til høydedrag. Det mest helhetlige gårdsanlegget ligger på grensen mellom Sande og Skadberg. I Sola og Madla finnes de største konsentrasjonene av nausttuffer som er kjent i landet. Bygdeborgene kommer også fra denne tiden og i Sola finnes 3, Ytraberget, Myklaberget og Bjerget.

Det mangler arkeologiske funn fra tiden 550 - 700 e. Kr.

I Vikingtiden derimot øker funnene i omfang og alle kjente gårder som er kjent fra nyere tid var bosatt i vikingtiden. Svært mye tyder på at det var rike godseiere i bygdene omkring Hafrsfjord, selv om det ikke er påvist høvdingegraver. Dette kan skyldes at kristendommen tidlig fikk fotfeste her, og kristne skulle ikke hauglegges og ha med seg gravgaver. Fra denne tiden finnes mange bautasteiner som trolig er reist som minnesteiner.

Denne tiden var ellers en rik tid i Sola historisk sett. Slaget ved Hafrsfjord i 872/evt. 900 e. Kr står som et merke i norsk historie. Erling Skjalgsson levde på tusenårskiftet og døde i 1029/30. Med han følger det spennende historie med utspring i kommunen. Erling Skjalgsson bodde på Solagården som var en av de virkelig store gårdene på Vestlandet. Her ble også Sola ruinkyrkje bygget.

Middelalder (1050 - 1500 e. Kr)

Utover 1100- tallet bodde det fremdeles storfolk på Sola, ikke minst fordi dagens Sola ruinkyrkje ble reist. Den er bygd i romansk stil og er den eneste steinbygningen fra høgmiddelalderen i Sola. Rundt kirken var det også en kirkegård som var i bruk fram til 1842. Det er antatt at området rundt kirken har et stort potensiale for rike gravfunn av nasjonal karakter dersom en utgraving settes i gang. Sola ruinkyrkje er automatisk fredet.

Det var på 1100-tallet en kirke på Tjora, som var i bruk til 1842. Da ble den revet. I tilknytning til kirken var det en kirkegård. Her stod det 4 steinkors. I dag står 2 steinkors igjen. Både kirkeruinen og kirkegården er blant de høyest prioriterte fornminnene i Sola.

I middelalderen, sannsynligvis på 1200-tallet, var det også en kirke og kirkegård på Håland. Denne lå på den tidligere kommunegården. Kirken ble revet og kirkegården nedlagt etter at den nye kirken med kirkegård på Sola ble tatt i bruk i 1842.

Nyere tids kulturminner:

Den viktigste registreringen som er gjort i forhold til nyere tids kulturminner er SEFRAK-registreringen som ble gjennomført i Sola kommune på 1970-tallet. Dette materialet ble oppdatert og klassifisert på 1990-tallet i 3 kategorier: A,B,C. Registreringen gikk fram til år 1900. Ved denne registreringen ble ikke bygninger på Rott og Flatholmen tatt med. Det er imidlertid kjent at det på Rott finnes hus fra 1800-tallet og på Flatholmen ble fyret tent i 1862. Tanangers Minne har gjort registreringer, men ikke i Sefraksystemet.

Kategoriene er delt inn slik:

Klasse A: Verneverdige bygninger med et fredningspotensiale

Klasse B: Verneverdige bygninger som er aktuelle for regulering til spesialområder etter plan og bygningsloven

Klasse C: Bygninger som kun bør underlegges plan og bygningslovens generelle bestemmelser.

Vedlagt planen ligger en oversikt over bygninger i kategori A. I Sola kommune inneholder A-listen 28 objekt, flesteparten av disse i privat eie. Monsenhuset i Tananger og Sola Ruinkyrkje er allerede fredet. Tananger Gamle Kirke er ikke fredet etter kulturminneloven, men er en såkalt listeført kirke

I og med at kulturminnene i stor grad har private eiere er kommunens oppgave å stimulere huseiernes egen interesse for bevaring og evne til vedlikehold.

Det er ikke gjort registreringer fra 1900- tallet. Det er imidlertid kjent at det finnes mange krigsminner som burde bli registrert. Forsvarsverket på Åsenhøgda er fredet og åpnet for publikum sommeren 2004.

Kulturlandskap:

Det finnes to oppfatninger av kulturlandskap:

Noen mener at et kulturlandskap er et landskap som ikke har blitt kunstig kultivert, dvs. at det har kun blitt påvirket av naturens krefter. Andre mener kulturlandskap er landskap som er formet av menneskers liv og virke, eller landskap som på forskjellig vis bærer i seg forestillinger som påvirker mennesket. Denne oppfatningen tilsier egentlig at kulturlandskap finnes overalt. Det en oppfatter som kulturlandskap er det kultiverte landskapet, dvs. naturområder som er tatt i bruk, omformet, dyrket og pleiet for jordbruksformål.

I Sola kommune er det ikke gjort noen registreringer av kulturlandskap, selv om det er grunn til å tro at det finnes mange interessante landskap innen denne kategorien. Det finnes derimot vernede landskapsområder slik som Jærstrendene.

6. HVA ER GJORT INNEN DET KULTURHISTORISKE OMRÅDET I SOLA

Kulturplan 1999-2007 viste følgende utfordringer:

- Faglig og systematisk utvikling av oppgaver som sorterer under kulturminnevernet
- Sikre arbeidet som Flyhistorisk og Krigshistorisk museum driver, samt kystkultursamlingen i Tananger
- Sørge for bedre adkomst og parkeringsforhold ved Rægehaugane og ved Krossene på Tjora Gml. Kirkegård
- Videreføring av bygdebokarbeidet
- Stimulere og støtte, samt dra veksler på ressurser i det nystartede Sola Historielag
- Forvalte kommunens "historiske musikkdramatiske verk"
- Middelalderdager i Sola Ruinkyrkje
- Oppfølging av prof. Jørgensens Vatikanstudier vedr ruinkyrkja og tilknytning til kulturlivet i Sola
- Følge opp Jærmuseets andre byggetrinn

Kulturplanen var ambisiøs og det var et ønske å opprette en kulturvern faglig stilling. Dette har ikke skjedd, men mange av utfordringene er det likevel tatt tak i og gjort noe med.

- Det er sikret lokaler for 3 museale stiftelser.

- Det er opparbeidet en parkeringsordning ved Emmaus bedehus, men vegen opp til Rægehaugane går foreløpig gjennom privat tun, noe som ikke er tilfredsstillende. Ved Tjorakrossene er det ikke parkeringsplasser, noe som gjør kulturminnet mindre tilgjengelig. Det er behov for en bedre skjøtsel.

- Det er utgitt 3 bind av Bygdebok for Sola som går fram til 1930. I kulturplanen var det foreslått midler til et nytt bind: "Soga om Sola og Madla", Vi er nå i gang med bind nr. 4 fra 1930 -2000. Nevnes skal også at Per Skjørestad på eget initiativ har skrevet 3 bøker med faktaopplysninger om Sola sin historie fra 1930 og fram til år 2000.

- Sola kommune har et musikkdramatiske verk i sin eie. "Hafrsfjordspelet" skrevet av Åse Marie Nesse på 1980- tallet, og satt opp og framført i forkortet versjon i 1990 i Sola kulturhus av Rogaland Teater med hjelp British Petroleum.

- Sola kommune har og tidligere hatt eierforhold til "Rygekongen" som omhandler Erling Skjalgsson sin inntreden i historien ved giftermålet sitt med prinsesse Astrid. Dette stykket hadde premiere i 1996 og ble satt opp på nytt i 2003. Kommunen sa fra seg rettighetene til stykket i 1996.

Uavhengig av kulturplanen og egen kulturminnevernplan har det blitt drevet kulturvern i kommunal regi på ulike måter:

- 1100- årsjubileum for Norges samling ble arrangert i 1972

- Slekthistorien "Gard og Ætt" ble gitt ut i 1974 -og siden utgitt i nytt opplag.
- På 80- tallet ble den ene av i alt 4 Tjorakrosser hentet hjem fra Bergen. I dag står 2 krosser på Tjora, ett er fremdeles plassert ved Fantoft stavkirke. Ett kors ble ødelagt.
- Billedbok fra Sola for perioden 1860 - 1960 ble gitt ut i 1997.
- Sola Ruinkyrkje, som er et av våre fredede bygg, ble restaurert på 1980 og 1990- tallet og vigslet til kirke. Den har utviklet seg til å bli et svært populært samlingssted, både for kirkelige handlinger, men også for ulike kulturelle aktiviteter som konserter og utstillinger.
- Åsenhøgda ble åpnet for publikum i 2004.
- Gravhelleren fra Regehaugane og modell av "Rægjedronninga" ermontert i kulturhusfoayeen.
- Minnesmerke over Russiske krigsfanger er reist i Åsen i 2006.

Kystkulturen

(Flatholmen)

Sola kommunes eneste fyr, Flatholmen, ble første gang tent den 1ste september 1862. Beboelseshuset ble bygget i 1863. I 1864 ble det satt opp et uthus med bryggerhus og i 1932 ble naustet bygget. I 1957 ble det satt opp et nytt elektrifisert fyrtårn. I 1984 ble fyret automatisert og avfolket.

Historien om jentene på Flatholmen er uløselig knyttet til Fyret og fyrets historie gjennom Nordalv Rolfsens lesebok brukt i folkeskolen på 1950 og 60tallet.

Sola kommune har bidratt sitt til å ta vare på historien gjennom å få reist en skulptur av Svein Magnus Håvarstein "jentene på Flatholmen" .

Flatholmen er vanskelig tilgjengelig for større grupper i dag som følge av problematiske adkomstforhold. Sjødybden ved holmens eneste kai er kun en snau meter. Ved urolig sjø er det knapt nok småbåter som kan legge til.

Kystverket eier bygningene. De har inngått en bruks og vedlikeholdavtale med Tanangers Minne om bruk av fyrbygningen. Kommunen har gitt tilskudd til vedlikehold av bygninger mm. Tanangers Minne har planer om å utvikle Flatholmen til leirskole for organisasjoner og skoleklasser. Foreningen ønsker videre å tilgjengeliggjøre holmen ved hjelp av flytebrygger som kan legges ut i sommerhalvåret.

Ellers nevnes:

- at kommunen for et par år siden har tatt vare på en 100 år gammel molo i Hellestø havn som var i ferd med å rase sammen.
- at det er bevilget midler til en rampe for sjøsetting av småbåter i Ølberg havn.
- at det er dannet en frivillig organisasjon "Tanangers Minne" som har som formål å bidra til å ta vare på Tanangers historie og formidle denne. De har gjennom sitt arbeid fått reist skulpturen Fiskaren i Tananger havn og Losstatuen på Risnes ved den gamle losstasjonen -som de også ved kommunens hjelp har greid å ta vare på.

Den museale stiftelsen "Kystkultursamlingen i Tananger" er grunnlagt for 25 år siden. Den er drevet på frivillig basis med noe kommunal driftsstøtte. Den holder til i det gamle Melingsjøhuset på Melingssiden i Tananger. De har samlet og registrert tusenvis av gjenstander som alle har med kystkultur å gjøre. En del av samlingen er med på å prege utsmykningen på Storevarden skole. Kystkultursamlingen har restaurert 2 losfartøy og en serie mindre bruksbåter hvorav de fleste er i sjødyktig stand.

- Tananger har også en sjøspeidergruppe som driver med kystkulturaktiviteter og formidler disse til den oppvoksende generasjon. De har restaurert sin egen seilskute- en gammel Listaskøyte som brukes til lengre tokt langs norskekysten. De har også en samling mindre seilbåter til disposisjon for gruppens mange medlemmer.

7. ANSVAR OG VIRKEMIDLER

Offentlig ansvar:

Kommunene har ansvar for å ivareta kulturminnevernet gjennom planleggingen. Dette gjøres ved fredning, regulering til spesialområder for bevaring eller skriftlige tinglyste avtaler med grunneier. Kommunene har et koordineringsansvar i forhold til fylkeskommunen om skjøtselstiltak, der fylkeskommunen betaler for arbeidet, mens kommunen eller andre aktører utfører arbeidet. Kommunene har også et veiledningsansvar overfor innbyggerne i forhold til tilskuddsordninger og hvor de kan henvende seg med ulike problemstillinger.

Kulturminneforvaltningen i fylkeskommunen skal se til at kommuner og fylket tar hensyn til kulturminnene i planleggingen, gi veiledning til kommuner og privatpersoner i faglige spørsmål og er ansvarlig for SEFRAK-registeret. Videre har fylkeskommunen ansvar for skilting av de automatisk fredede kulturminnene og gir tilskudd til skjøtsel av disse.

Arkeologisk museum hadde tidligere ansvar for saksbehandling i forhold til frigivelse av automatisk fredete kulturminner. Dette ansvaret har nå gått tilbake til Riksantikvaren fra 01.01.01. Arkeologisk museum og fylkeskommunen er høringsinstans i slike saker.

Det ble lagt fram en NOU 2002:1- Fortid Former Framtid- som tar for seg en omorganisering av kulturminnevernet. Kjernen her er at kommunene skal få delegert langt flere arbeidsoppgaver, blant annet midlertidig fredningsvedtak. Disse tankene skal det arbeides videre med i en stortingsmelding. Foreløpig ligger dette som prøveprosjekt i utvalgte kommuner, blant annet Stavanger.

Mange kulturminner er i musealt vern, også i Sola. Det finnes 3 private stiftelser som har funnet sine nisjer, Sola Flyhistorisk museum, Kystkultursamlingen og Rogaland Krigshistoriske museum. Disse mottar offentlig støtte for sitt arbeid.

Eierne sitt ansvar:

De fleste fredete og verneverdige kulturminner er i privat eie. Det ligger et stort ansvar på eierne med hensyn til skjøtsel og vedlikehold av disse kulturminnene. Samfunnet bør bidra til å stimulere eiernes entusiasme og stolthet i forhold til den skatten de forvalter.

Etter plan- og bygningsloven §89 er alle som eier et hus forpliktet til vedlikehold, men for dem som er eiere av fredete og verneverdige hus blir det stilt spesielle krav til hvordan dette vedlikeholdet skal utføres.

Økonomiske virkemidler:

Tilskuddsordningene til kulturminneformål er i stadig endring. Sola kommune har pr. dato ingen tilskuddsordninger til dette formål - annet enn hva som bevilges som driftstilskudd til museene. Fylkeskommunen har en pott på kr. 250.000,- til kulturminneverntiltak generelt, både vernede og verneverdige kulturminner, men ikke til fredede bygninger. Videre har riksantikvaren en tilskuddsordning til fredede bygninger i privat eie som fylkeskommunen v/kulturseksjonen forvalter. For begge disse ordninger er det merkostnadene ved istandsetting av kulturminner etter antikvariske prinsipper det skal gis støtte til. Landbrukskontoret forvalter tilskudd til spesielle miljøtiltak i landbruket (STILK midler) som blant annet skal gå til kulturminnetiltak i landbruket.

Andre aktuelle ordninger med tilskuddsmuligheter er:

:

- Fylkeskommunens regionalutviklingsavdeling RUP midler (regionalt utviklingsfond)
- Norsk kulturminnefond (www.kulturminnefondet.no)
- Fortidsminneforeningens vennefond, Stav. Avd.
- Kulturvern Rogaland, arkeologisk museum. (Spesielle restaureringsoppgaver).

Sola kommune har pr i dag ingen redskap, verken økonomisk eller faglig, for å bidra til å lette dette ansvaret for eierne.

Mange eiere har gitt uttrykk for at de savner et redskap som kan motivere til et bedre kulturminnevern.

Samarbeidsparter i kulturvernarbeidet:

Sola kommune har ikke hatt en egen stilling knyttet opp mot kulturvernarbeid. Dette har derfor falt på flere hender og innsatsen har vært sporadisk. Kommunen har vært usedvanlig heldig med den interessen og entusiasmen som innbyggerne har vist, og det arbeidet som er gjort mer eller mindre som dugnadsinnsats opp igjennom årene.

Sola Historielag

Organisasjonen ble stiftet 02.10.1997, og har som formål å fremme interessen for lokalhistorie og kulturvern, samle inn og ta vare på alt som har betydning for bevaring og formidling om folks livsvilkår og næringsdrift i Sola gjennom tidene. Organisasjonen har egne nettsider som forteller om prosjektene de jobber med, www.sola.kommune.no/lokalhistorie/.

Tanangers Minne

Organisasjonen ble stiftet 01.09.1997, og har som formål å fremme interesse for, bevare og presentere Tanangers lokal-historie. Organisasjonen har egne nettsider som forteller om prosjektene de jobber med, www.sola.kommune.no/lokalhistorie.

Begge organisasjonene har på få år gjort en betydningsfull innsats når det gjelder innsamling, registrering og formidling av lokalhistorien. Sola kommune har hatt et godt samarbeid med organisasjonene, og ønsker aktivt å videreutvikle samarbeidet.

Jærmuseet

Sola kommune er deleier av Jærmuseet på Nærbø. Museet er prioritert til å utvikle seg som et konsolidert museum på Jæren. Det innebærer at en samler flere små museale enheter i en stor organisasjon. Statlig museumspolitikken ønsker færre museale enheter og statlige midler vil bli kanalisert til de regioner som får til en konsolidert museumsmodell. Våren 2002 ble Jærmuseet åpnet som Vitensenter, og Flyhistorisk museum i Sola er et av anleggene i denne regional vitensentermodellen. Jærmuseet har også fått Sandnes museum lagt til seg og forbereder nå 3 byggetrinn i Sandnes sentrum, <http://museumsnett.no/jaermuseet/>.

Sola Flyhistorisk museum

Flyhistorisk museum (FMS) er en privat stiftelse som gjennom kommunen også har en samarbeidsavtale med Jærmuseet. Museet gir et unikt innsyn i norsk flyhistorie fra andre verdenskrig og fram til i dag. De besitter en samling med 30 historiske fly, samt ulike utstillinger. Jærmuseet har siden 1997 hatt en egen konservatorstilling med FMS som hovedarbeidsfelt og to interaktive utstillingselementer er nå innlemmet i utstillingene ved FMS. Museet holder til i en stor hangar ved Sola sjø. Hangaren tilhører nå fylkeskommunen.

Rogaland Krigshistoriske museum

Krigshistorisk museum er en privat stiftelse. Under 2. verdenskrig var Sola et strategisk knutepunkt for okkupasjonsmakten på grunn av flyplassen. Krigshistorisk museum viser ulike gjenstander knyttet til livet under krigen og gir innsikt i hvordan tilværelsen fortonet seg både for innbyggerne og for de militære. Museet holder for tiden til på Soma i gamle militærbrakkjer og i en løse som kommunen har overtatt eiendomsforholdet til fra forsvaret -under forutsetning av at eiendommen skal brukes til dette formål.

Kystkultursamlingen i Tananger

Kystkultursamlingen er i likhet med de to andre museene en privat stiftelse. Den gir innblikk i hvordan folk levde i Tananger i tidligere tider.

Museet disponerer 7 naust, over 40 bruksbåter fra 1800 -1900 tall hvorav 20 er restaurert til formidling gjennom bruk, deriblant 2 restaurerte losfartøy.

På denne måten gir kultursamlingen et bilde av Tanangers historie og ivaretar ideen om troverdighet gjennom å vise gjenstander i de miljøene de hører til i.

Disse museale stiftelsene får driftstilskudd fra Sola kommune. Med unntak av Sola Flyhistorisk museum som har konservator fra Jærmuseet tilknyttet seg, er disse museene drevet på frivillig dugnadsbasis og med en anstrengt økonomi. Dette innebærer blant annet at markedsføring og åpningstidene er begrenset.

Kystkultursamlingen holder til i Melingssjøhuset i Tananger. Huset er i privat eie og museet har leieavtale med grunneier.

Det er et ønske fra stiftelsene med et større kommunalt engasjement, spesielt på den økonomiske siden.

8. UTFORDRINGER I KULTURMINNEVERNARBEIDET

Regulerings situasjon

Et av virkemidlene som blir brukt i vernearbeid er å regulere verdifulle kulturminneområder som spesialområder for bevaring. Tananger Vest og Melingsiden er regulert med dette formål. Til tross for dette har det vært mange dispensasjonssaker i områdene og det blir hevdet at reguleringsbestemmelsene ikke er stramme nok, slik at ulik praksis kan passere.

Det er flere områder i kommunen som er spesielt interessante i et kulturminnevernperspektiv.

Innerst i Grannesvågen ligger en naustrekke som er klassifisert som A-objekter. Disse er nettopp restaurert og flyttet på i forbindelse med bygging av gang og sykkelvei. Dette arbeidet er gjort på en forsvarlig måte. Området er regulert som friområde på nedsiden av veien. I forlengelsen av denne kommer strandlinjen sørover langs Grannessletta som er et av de viktigste våtmarksområdene i fylket og er registrert etter den internasjonale RAMSAR-konvensjonen.

Jåsundområdet har mange fredete kulturminner og objekt i B-klassen i Sefrak-registreringen. De fredete kulturminnene er båndlagt etter lov, mens SEFRAK objekt ikke har samme beskyttelse. Disse ligger i LNF- område.

Rott er i kommuneplanen vist som LNF-område. Her finnes mange automatisk fredete kulturminner. Husene på øya er ikke SEFRAK-registrert, men det ligger en naustrekke ved kaien som er spesiell og bevaringsverdig.

Losbyen i Tananger har vært ansett som et bevaringsverdig bygningsmiljø med sin interessante lokalhistorie. Det er laget egen reguleringsplan for Losbyen, men slik den ligger i dag er det lite igjen av det autentiske fra 1920-årene.

Det kan stilles spørsmål ved om gjeldende reguleringsplaner er god nok beskyttelse for kulturminnene. LNF områder er ikke utbyggingsområder, men bygninger kan bli rehabilitert og ombygd. På Rott, kan fritidsbebyggelsen ta en vending som er lite ønskelig sett fra et kulturvernperspektiv. Regulering av områder til spesialområder for bevaring gir en bedre styring på utviklingen. Losbyen er et godt eksempel på at fortettingen har redusert den historiske og estetiske verdien av dette bygningsmiljøet.

Skjøtsel/Parkering

Selv om fylkeskommunen har ansvar for skjøtsel og tar kostnaden med dette, er det stort sett kommunen som i praksis utfører denne skjøtselen. Velforeninger kan og ta på seg slike oppgaver. De objekter som det er skiltet til og som blir spesielt markedsført, burde være

sikret en minimums skjøtsel. Dette gjelder spesielt Skjalgssonsteinene, Ytraberget og Tjorakorsene. Adkomsten til Rægehaugane går gjennom privat tun og det burde etableres en tursti. På sikt må dette være en målsetting. Tjorakorsene ligger på privat grunn som Sola kommune leier. Det er ikke parkeringsmuligheter og det gjør kulturminnet mindre tilgjengelig. Et tiltak kan være å lage parkeringsplasser i området og gjøre området rundt korsene mer trivelige. Parkeringsforholdene ved Sola Ruinkyrkje er til tider kaotisk. Her er det ønskelig å utvide parkeringsplassen.

Det bør utarbeides skjøtelsesplaner og avtaler inngås med fylkeskommunen.

Museene

Rogaland Krigshistoriske museum sliter med plassmangel og det samme gjør Sola Flyhistoriske museum. I tillegg sliter alle museene våre med for liten åpningstid og for dårlig tilgjengelighet for publikum. Det bør finnes en løsning på dette i løpet av de kommende år. Det vil bli en utfordring å tilpasse seg ny museumsmetodikk og nye formidlingsmåter. Vitensentertanken er på vei inn i museene våre og vil vitalisere museene.

SANDETUN

Sandetun er identisk med den gamle lensmannsboligen på Sola. Sandetun har en sentral plass i kommunens historie. Den er nå restaurert og har vært i kommunal eie siden -70 tallet. Det er et ønske om ytterligere rehabilitering av Sandetun med uthus, uteområde og stabbur.

FLYPLASSENS FØRSTE EKSPEDISJONSBYGNING

Den første ekspedisjonsbygningen til flyplassen befinner seg fortsatt i Sømmevågen ved innkjørselen til Flymuseet. Den ble bygget midt på 30 tallet og betjente i sin tid på sjøflyhavnen og Stavanger lufthavn Sola. I luftfartens barndom hersket det noe usikkerhet om hvorvidt det var sjøflyene som representerte framtiden her i Norge. Sømmevågen var derfor den ideelle plassering av et ekspedisjonbygg for begge alternativ. Bygningen er i dag i dårlig forfatning. Rådmannen mener bygget markerer en spesiell historie for kommunen og bør tas vare på ved at det også gis en framtidig funksjon.

Registreringsarbeid

SEFRAK-registeret går fram til år 1900. Det er fra sentralt hold ingen planer om å starte registreringer fra forrige århundre. På lokalt initiativ bør likevel krigsminnesmerkene i Sola kommune registreres. De er av både lokal og nasjonal verdi og interessen rundt krigen er grunnlaget for etablering av Rogaland Krigshistoriske museum. Fra fylkeskonservators side er det stor interesse for å få satt i gang en slik registrering, og det er samarbeidsparter i kommunen som kan utføre arbeidet.

Økonomiske virkemidler

I budsjettet for 2005 ble det avsatt kr. 39.000,- til forvaltning/sikring av kulturminner. Tilskuddene til museene utgjør kr. 410.000,- herav går kr. 180.000,- til de lokale stiftelsene og kr. 200.000,- til Jærmuseet. Grunnet innsparingspålegg, ble disse postene redusert med ca Kr. 40 000 i -06 budsjettet.

Budsjettet gir lite rom til å drive et aktivt kulturminnevern.

I k-sak 0130/2000 ble behandlet et forslag om å omprioritere budsjettmidler for å opprette en ny tilskuddsordning for rehabilitering av A-objekt etter SEFRAK. Tilskuddet skulle gå til å dekke merkostnader ved rehabilitering og restaurering av objekt som var kulturhistorisk motivert. Bygninger/anlegg som ble restaurert gjennom kommunalt tilskudd skulle for fremtiden vedlikeholdes i samsvar med kulturhistoriske og arkitektoniske prinsipper som ble lagt til grunn ved restaureringen. Kommunestyret fattet dette vedtak: *“Tilskudd til bevaring av verneverdige bygg i Sola kommune imøtekommes ikke.”*

Behovet for en slik tilskuddsordning er fortsatt tilstede. Dersom kommunen skal kunne påvirke og styre skjebnen til viktige kulturminner, må det finnes attraktive stimulerings tiltak.

Formidling

Formidling av kulturminner har flere mål. Kunnskap om Sola kommunes historie gir identitet og tilhørighet. Her gjør museene og historielagene et godt arbeid overfor skolene.

I den nye satsingen med den kulturelle skolesekken bør det lages en pakke som tilbys skolene i Sola. Denne utfordringen gis som innspill til frivillige aktører på området.

Formidling av kulturminner har også en næringsside, med tanke på reiselivet. Fylkeskommunen bidrar med utvikling av ulike kulturløyper i fylket. Sola kommune gir med sin historie bidrag til flere av løypene. Solaguiden er et virkemiddel i denne sammenheng.

Formidling kan bidra til å gjøre innbyggerne oppmerksom på de verdier som kommunen besitter. Til en viss grad blir dette gjort med SolaTuren, prosjektet Frisk i Friluft og et samarbeidsprosjekt med Stavanger Turistforening om Naturlosordning.

Organisering av kulturminnearbeidet

I kulturplanen for Sola kommune 1999-2010 ble det fremmet forslag om opprettelse av en fagstilling på kulturminnevern. Sandnes, Klepp, Time og Hå kommuner har alle full stilling med kulturvern faglig bakgrunn. Kulturminnevernet er et sammensatt fagfelt med mange utfordringer og stort press i kommunene. Det er også i Sola kommune bruk for kompetanse som kan veilede, ta initiativ og utvikle fagområdet. I perioden etter kulturplanen ble behandlet, har den reelle bemanningen innenfor kultursektoren blitt redusert.

Det er fra 01.10.04 innført en 2-nivå organisasjonsmodell, der kultursektor er i tjenesteområdet kultur- og samfunnsutvikling. Denne organiseringen kan føre til en styrking av kulturminnevernet gjennom et tettere samarbeid i planleggings- og reguleringsarbeidet.

Det er behov for å styrke kompetansen innen kulturminnevern og samfunnsplanlegging. Slike kvalifikasjonsprogrammer blir nå tilbudt kommunene fra Riksantikvaren. Denne satsingen skyldes at større ansvar skal delegeres til kommunene i årene fremover.

9. FORSLAG TIL HANDLINGSPLAN

Følgende forslag til tiltak ønskes diskutert i komitebehandlingen av planen. Tiltakene er ikke satt i prioritert rekkefølge og de følger opp de utfordringer som er skissert.

- Tilrettelegging og skjøtsel ved Tjorakorsene. Her tenkes en parkmessig opparbeiding av området rundt korsene og etablering av en parkeringsplass som minimum tar en buss. Dette vil innebære kjøp av grunn.
- Parkeringsforhold knyttet til Rægehaugane er etablert, men fremdeles må besøkende gå igjennom privat tun for å komme opp til kulturminnet. Det bør etableres gangsti og dette innebærer kjøp eller leie av grunn.
- Utvidelse av parkeringsplass ved Sola Ruinkyrkje. Arealet på nordsiden av nåværende parkeringsplass vil egne seg, men dette innebærer kjøp eller leie av grunn.
- Registrering av krigsminnesmerker
- Vurdering av samlokalisering av Rogaland Krigshistoriske museum og Sola Flyhistorisk museum i Sømmevågen- gjerne med en tematisk nyorientering der en inkluderer samferdsel på landjorden. Hvorvidt området kan videreutvikles til et kulturhistorisk opplevelsessenter hvor Hafrsfjordens historie også kan formidles, skal også trekkes med i vurderingen.
- Bidra generelt i utviklingen av museene våre sammen med Jærmuseet, spesielt med tanke på innføring av vitensentertiltak.
- Rekonstruksjon av domsteinene i Ølbergskogen med nødvendig skilting, adkomst og parkering.
- Gjennomgang av kulturminner fra førreformatorisk tid i samarbeid med fylkeskommunen og våre lokale historieforeninger med tanke for prioritering av verne- og rehabiliteringstiltak
- Bidra til ferdigstillelse av Sagå på Rott.
- Fullføre rehabiliteringen av Sandetun
- Rehabiliterer flyplassens første ekspedisjonsbygning i Sømmevågen samt gi bygningen en framtidig funksjon.
- Følge opp jærmuseets 3dje byggetrinn med vitensenterfabrikken i Sandnes
- Innføre tilskuddsordning til rehabilitering av Sefrak A-bygg. Vedlagt ligger forslag til retningslinjer. I en slik tilskuddsordning bør det ligge kr. 100.000,-.
- Det bør vurderes om en skal omregulere gitte områder til spesialområder for bevaring. Under kapittelet utfordringer er noen aktuelle områder skissert. Aktuelle områder er:
- Naustmiljø i Grannesvågen, -Naustmiljø på Rott og deler av bygningsmiljøet i Tananger havn, bygningsmiljøet på Flatholmen
- Vurdere å regulere rester av lynchheilandskapet i vår kommune til LNF område.

Sola kulturkontor 16.02.07.

LISTE OVER VEDLEGG:

- Vedlegg 1: Oversikt over automatisk fredede kulturminner i Sola kommune
- Vedlegg 2: Kart som viser plassering av automatisk fredede kulturminner
- Vedlegg 3: Kart som viser plassering av Sefrak A og B- bygg
- Vedlegg 4: Oversikt over Sefrak A- bygg m/ Sefrak vurdering.
- Vedlegg 5: Kulturminner/miljøer fra nyere tid i Sola (fra 1537)
- Vedlegg 6: Forslag til retningslinjer for tilskudd til kulturvernformål i Sola

REFERANSELISTE:

Kulturminnevernloven
Kommuneplan for Sola kommune
Kulturplan for Sola kommune
Natur og ressursplan for Sola kommune
Fylkesdelplan for kulturminner - del 2
Fylkesplan for Rogaland 1996 - 1999
- handlingsplan for skjøtsel og tilrettelegging av kulturminne
- standard for skilting av kulturminne i Rogaland
Fylkesplan for Friluftsliv, Idrett, Naturvern og Kulturvern (FINK)
Registrering av jærhus
Kulturminneplan for Stavanger
Kulturminnevernplan for Sandnes
Kulturminneplan for Klepp
Kulturminneplan for Hå
Økokrim: Kulturminnevern bind 1 og 2
Jærmuseets hjemmesider www.jaermuseet.no
Sola Historielags hjemmesider

